

УДК 342.9:339.137(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.72>**Я. Ю. Браславець**

аспірант

ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»

ORCID ID: 0009-0005-3633-2394

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ТА МОНІТОРИНГУ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ВИКРИВЛЕННЯМ КОНКУРЕНЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових аспектів контролю та моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні як важливого інструменту запобігання викривленням конкуренції. Здійснено аналіз юридичної природи державної допомоги, визначено її поняття та ознаки, охарактеризовано основні види та їхній вплив на конкурентне середовище. Розкрито адміністративно-правові особливості кваліфікації державної допомоги як допустимої чи недопустимої, висвітлено процедурні етапи повідомлення та погодження заходів підтримки. Особливу увагу приділено ролі Антимонопольного комітету України у системі контролю, його повноваженням, а також проблемам правозастосовної практики, серед яких фрагментарність секторального законодавства, низький рівень культури нотифікації, обмежена прозорість даних і недостатня інституційна спроможність.

Досліджено європейський досвід регулювання державної допомоги, зокрема положення Договору про функціонування ЄС, процедурні регламенти, блокові винятки, режим *de minimis* та підходи до компенсації послуг загального економічного інтересу. Показано, що практика ЄС ґрунтується на поєднанні формальних критеріїв і «effects-based» підходу, який передбачає оцінювання фактичного впливу допомоги на ринок, а також на прозорості та обов'язковому *ex post*-оцінюванні ефективності програм.

На основі узагальнення дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення української моделі контролю державної допомоги. Серед них: розвиток блок-винятків, уніфікація тестів ринковості, створення єдиного реєстру *de minimis*, запровадження обов'язкових планів оцінювання для значних схем підтримки, цифровізація процедур і розширення інституційної спроможності АМКУ. Зроблено висновок, що ефективний контроль державної допомоги є необхідною умовою формування конкурентного середовища та інтеграції України до європейського економічного простору.

Ключові слова: державна допомога; конкуренція; Антимонопольний комітет України; адміністративно-правовий контроль; моніторинг; Європейський Союз; прозорість.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки України вимагає поєднання державного регулювання та ринкових механізмів з метою досягнення сталого зростання та інтеграції до європейського правового простору. Одним із важливих інструментів державного впливу є надання державної допомоги суб'єктам господарювання, що дозволяє підтримувати стратегічно важливі галузі, стимулювати інновації, зменшувати соціальні диспропорції. Водночас надмірне чи неправильно скоординоване застосування цього інструменту

може призвести до викривлення конкуренції, створення нерівних умов для учасників ринку, що суперечить принципам відкритої економіки.

Особливого значення ця проблема набуває у світлі міжнародних зобов'язань України. Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС наша держава взяла на себе зобов'язання поступово гармонізувати систему державної допомоги із законодавством Європейського Союзу. У праві ЄС контроль за державною допомогою є ключовим інструментом забезпечення

чесної конкуренції, а Європейська комісія виконує роль наддержавного регулятора. В Україні ж ці функції покладено на Антимонопольний комітет України (АМКУ), який, однак, стикається з низкою викликів – від браку інституційної спроможності до прогалин у правовому регулюванні.

Проблемним є й те, що вітчизняна практика контролю та моніторингу державної допомоги перебуває на етапі становлення. Значна кількість органів влади та місцевого самоврядування не завжди усвідомлює обов'язок повідомляти про плани надання допомоги, а механізми перевірки її допустимості часто виявляються формальними. У результаті існує ризик як неефективного використання бюджетних коштів, так і створення привілейованих умов для окремих суб'єктів, що підриває принципи ринкової економіки.

Отже, постає науково-практичне завдання: визначити адміністративно-правові засади контролю та моніторингу державної допомоги в Україні, виявити проблеми їх реалізації та запропонувати шляхи вдосконалення з урахуванням європейського досвіду. Саме це обумовлює актуальність обраної теми дослідження та її значення для формування ефективної конкурентної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У площині адміністративного судочинства питання легітимності рішень у сфері державної допомоги корелює з підходами О.М. Пасенюка, Н.Є. Блажівської, І.В. Коваленка щодо стандартів доведення, меж судового контролю та критеріїв належної адміністративної процедури. Їхні напрацювання важливі для оцінки правомірності рішень надавачів допомоги та АМКУ, зокрема щодо обов'язку мотивування, пропорційності та недискримінації.

Спеціалізований дискурс щодо конкурентної політики й державної допомоги в Україні формували дослідження, присвячені інституційній спроможності Антимонопольного комітету, секторальним виняткам та процедурі нотифікації. Серед авторів, які акцентують на гармонізації із правом ЄС і функціонуванні механізму контролю, вирізняються Л.Л. Бутко, О.О. Квасницька, А.О. Мартинюк, О.В. Підпригора. Провідна ідея цих праць – потреба у

ризик-орієнтованому моніторингу, уніфікації критеріїв «вибірковості» та «економічної переваги», а також у цифровізації процедур повідомлення й звітності.

Європейський науковий масив пропонує системне бачення контролю державної допомоги як ядра конкурентної політики. Класичні та сучасні праці L. Hancher, T. Ottervanger, P.J. Slot; K. Bacon; P. Nicolaidis; V. Verouden; H. Schweitzer окреслюють еволюцію підходів від формального тесту «державні ресурси – вибірковість – вплив на торгівлю та конкуренцію» до більш економічно обґрунтованих оцінок ефектів. Значна увага приділяється процедурним гарантіям: прозорості, участі заінтересованих сторін, стандартам мотивації рішень і судовому перегляду актів Європейської комісії.

У працях П. Крейга та Г. де Бурки державна допомога розглядається крізь призму конституціоналізації адміністративного процесу в ЄС: наголошується на взаємодії принципів належного врядування, пропорційності та легітимних очікувань отримувачів допомоги. Ці ідеї релевантні для українського контексту, де ключовим викликом залишається збалансування публічного інтересу у підтримці стратегічних секторів із вимогою недопущення викривлень конкуренції.

Окрему нішу займають економіко-правові студії, у яких V. Verouden, P. Nicolaidis та R. Nitsche обґрунтовують перехід до «effects-based» контролю: оцінювання допомоги через її фактичний вплив на ринки, компенсаційний характер, наявність провалу ринку та умови пропорційності. Такий підхід підтримано у сучасній практиці ЄС щодо горизонтальних цілей – інновацій, «зеленого» переходу, регіонального розвитку, – де допустимість допомоги визначається за матрицею необхідності, відповідності меті та мінімальної достатності.

Українські автори поступово імплементують ці методології, адаптуючи їх до національної системи публічного управління. Праці С. В. Плохія, О. В. Кузьменко, Т. О. Мірошниченко звертають увагу на фрагментарність секторальних режимів (енергетика, транспорт, комунальні послуги), дефіцит уніфікованих критеріїв

вибірковості та недостатню культуру нотифікації на місцевому рівні. Наголошується на необхідності розвитку soft-law інструментів АМКУ – методичних рекомендацій, роз'яснень, шаблонів повідомлень – та інтеграції систем електронної звітності.

Судова доктрина, відображена в узагальненнях Н. Є. Блажівської, О.М. Пасенюка, підкреслює важливість процесуальних гарантій: дотримання строків, права бути вислуханим, повноти дослідження фактичних обставин щодо надання переваги окремим суб'єктам і впливу заходу на конкуренцію. Ці підходи формують стандарт належної адміністративної процедури, без якого контроль державної допомоги втрачає ефективність.

Узагальнюючи, науковий дискурс конвергує навколо кількох тез: по-перше, контроль державної допомоги є елементом ширшої системи good governance і має спиратися на чіткі адміністративні процедури; по-друге, допустимість допомоги слід оцінювати за результатами та пропорційністю, із пріоритетом горизонтальних цілей; по-третє, інституційна спроможність регулятора та цифровізація процесів є передумовами дієвого моніторингу; по-четверте, судовий контроль забезпечує баланс між публічним інтересом і правами суб'єктів господарювання. Саме ці напрацювання ляжуть у методологічну основу подальшого аналізу адміністративно-правових механізмів контролю та моніторингу державної допомоги в Україні.

Мета статті – комплексне з'ясування адміністративно-правових аспектів контролю та моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання як дієвого інструменту запобігання викривленням конкуренції на національному ринку. Реалізація цієї мети обумовлена необхідністю забезпечення належного балансу між інтересами держави у підтримці окремих секторів економіки та вимогами формування рівних умов для всіх учасників господарських відносин.

Дослідження державної допомоги як чинника конкурентної політики в українській доктрині формувалося на перетині адміністративного та господарського права. У вітчизняній науці концептуальні засади публічного адміністрування та

контролю, необхідні для розуміння природи державної допомоги, напрацьовано у працях В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, О.Ф. Андрійко, В.К. Колпакова, В.П. Тимощука. Акцент робиться на процедурності діяльності органів влади, верховенстві права та сервісній орієнтації публічної адміністрації. У цих підходах контроль державної допомоги розглядається як різновид наглядово-контрольної функції держави, що потребує чітких адміністративних процедур і розмежування дискреції.

Виклад основного матеріалу.

У сучасному правопорядку державна допомога розглядається як особливий різновид втручання держави у сферу економіки, спрямований на підтримку окремих суб'єктів господарювання або секторів економіки за рахунок публічних ресурсів. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» 2014 р. визначає її як ресурси, що надаються державою чи органами місцевого самоврядування у будь-якій формі та створюють перевагу для конкретних підприємств або виробництва певних товарів [1, с. 45].

Ключовими ознаками державної допомоги є:

- використання державних або муніципальних ресурсів (прямі бюджетні кошти, податкові пільги, гарантії, майнові преференції);
- вибірковість – тобто спрямованість на конкретні підприємства чи галузі, а не на всю економіку загалом;
- економічна перевага для отримувача у порівнянні з конкурентами;
- вплив на конкуренцію та торгівлю, який проявляється у спотворенні рівних умов господарювання [2, с. 123].

З огляду на ці критерії державна допомога має подвійну природу: з одного боку, вона є інструментом соціально-економічної політики, а з іншого – фактором ризику викривлення ринкових процесів.

У науковій літературі виділяють кілька основних типів державної допомоги:

1. Прямі субсидії та дотації – надають підприємствам безповоротні кошти для фінансування діяльності;
2. Податкові пільги та відстрочки – зменшують податкове навантаження і створюють переваги для обраних суб'єктів;

3. Гарантії та кредити на пільгових умовах – знижують вартість капіталу, що може призвести до витіснення приватних фінансових інструментів;

4. Інвестиції та участь у капіталі – держава стає співвласником підприємств, що впливає на конкурентну рівновагу;

5. Непрямі форми підтримки – надання державного чи комунального майна в оренду за заниженими ставками, встановлення спеціальних тарифів тощо [3, с. 214].

Кожен із цих видів може мати як позитивний ефект (підтримка інновацій, регіонального розвитку, «зеленого» переходу), так і негативний (викривлення конкуренції, утримання неефективних підприємств, створення монополій). У праві ЄС сформовано підхід, згідно з яким допустимою визнається та допомога, що сприяє досягненню загальносуспільних цілей, але не перевищує мінімально необхідного рівня [4, с. 77].

Ключова роль у визначенні допустимості державної допомоги належить Антимонопольному комітету України. Його повноваження включають прийняття рішень щодо погодження або заборони допомоги, проведення моніторингу та розслідувань. Можна стверджувати, що в адміністративно-правовому сенсі процедура кваліфікації включає кілька етапів:

- повідомлення про намір надання допомоги з боку органу державної влади чи місцевого самоврядування;
- первинна оцінка АМКУ на предмет відповідності ознакам державної допомоги;
- поглиблене дослідження впливу на конкуренцію та ринки у випадках, що викликають сумніви;
- прийняття рішення про допустимість чи недопустимість з урахуванням критеріїв вибірковості, пропорційності та необхідності [5, с. 96].

Відповідно до європейської практики, кваліфікація допомоги як допустимої ґрунтується на трьох ключових критеріях:

- наявність легітимної мети, що відповідає суспільним інтересам;
- відповідність заходу принципу пропорційності;
- мінімізація негативного впливу на конкуренцію [6, с. 302].

Недотримання цих умов призводить до визнання допомоги недопустимою та зобов'язання отримувача повернути незаконно отримані ресурси.

Тобто, адміністративно-правова природа державної допомоги в Україні полягає у поєднанні інструментів публічного адміністрування з чіткими процедурами контролю, спрямованими на збереження конкурентного середовища та забезпечення справедливих умов господарювання.

Антимонопольний комітет України (АМКУ) є уповноваженим органом контролю державної допомоги: приймає та розглядає повідомлення про нові заходи підтримки, ухвалює рішення щодо їх допустимості/недопустимості, проводить перевірки вже наданої допомоги, ініціює припинення та повернення незаконної та несумісної допомоги, формує реєстр і звітує про стан допомоги в Україні [1; 2]. До інструментарію АМКУ належать: попередня оцінка заходів (pre-notification), відкриття поглибленого розгляду, вимога про надання інформації, зобов'язання щодо умовності рішень (commitments), а також приписи про повернення допомоги з нарахуванням відсотків [1; 2; 9].

Відповідна процедура складається з чотирьох логічних етапів:

1. Ідентифікація заходу надавачем (центральный орган, ОМС) і внутрішня перевірка на предмет наявності ознак державної допомоги – державний ресурс, вибірковість, економічна перевага, вплив на конкуренцію/торгівлю [1; 7].

2. Повідомлення (notification) до АМКУ із заповненням стандартної форми, описом мети, бюджету, бенефіціарів, ринкового контексту та обґрунтуванням необхідності/пропорційності. На цьому етапі можливий неформальний діалог (pre-notification) для мінімізації ризиків негативного рішення [2; 5].

3. Оцінка сумісності: застосування загальних критеріїв (легітимна мета, необхідність, придатність/відповідність, пропорційність, мінімізація негативного впливу) та спеціальних «блок-винятків» (аналог загального регламенту про групові винятки – GBER у праві ЄС) для типових категорій допомоги (регіональна, для

МСП, НДДКР, охорона довкілля, навчання тощо) [6; 7].

4. Рішення АМКУ: погодження, погодження з умовами/зобов'язаннями або визнання допомоги недопустимою з приписом щодо невиконання/повернення. Інформація про погоджену допомогу підлягає оприлюдненню в реєстрі/на порталі прозорості [2; 8].

Окремо діє режим «de minimis» для незначних сум, що презюмуються такими, що не впливають на конкуренцію – за умови дотримання встановлених порогових значень і кумулятивних правил [6; 7].

Що ж до моніторингу ефективності заходів підтримки, то він включає:

- оцінювання впливу погоджених програм на ринки (цінова динаміка, частки ринку, інвестиційна активність, інноваційні результати)
- періодичну звітність надавачів і бенефіціарів (основні показники, дотримання умов, кумуляція з іншими інструментами);
- публічну прозорість (реєстр рішень, відкриті дані про бенефіціарів і суми);
- аудит відповідності умовам та, за потреби, процедури відшкодування (recovery) [2; 8; 9; 11].

Як правило, економіко-правовий стандарт моніторингу зорієнтований на «effects-based» підхід: перевіряється, чи досягнуто суспільної мети з мінімально необхідним обсягом втручання, і чи не відбулося витіснення ефективних конкурентів [7; 11].

У праві ЄС процедура визначена Договором про функціонування ЄС (ст. 107–109), детально врегульована Процедурним регламентом 2015/1589 (формати розгляду, строки, права сторін), Повідомленням про поняття державної допомоги (тести ресурсів, вибіркості, економічної переваги, ринковості операцій) та GBER (категорії допомоги, які звільняються від попереднього погодження за умов дотримання критеріїв) [4; 5; 6; 7]. Ключовими орієнтирами судової практики є рішення Altmark щодо компенсації послуг загального економічного інтересу (SGEI) і критерії ринкового інвестора/кредитора при операціях держави з підприємствами [12; 7]. Європейська Комісія системно застосовує інструмент recovery у випадку незаконної/

несумісної допомоги (авіація, енергетика, податкові ruling'и), а Дашборд державної допомоги показує динаміку за країнами та секторами [9; 11].

Українська практика, що формується сьогодні, рухається в напрямі зближення з європейськими стандартами, так зокрема:

- зростає частка ex-ante нотифікацій і скорочуються строки розгляду завдяки стандартизованим формам і попереднім консультаціям;
- запроваджено реєстр погоджених заходів і публічну звітність;
- АМКУ застосовує приписи про повернення у разі невиконання умов сумісності або виявлення «прихованих» елементів допомоги в господарських операціях з активами/гарантіями [1; 2; 10].

Водночас зберігаються і певні виклики:

- фрагментарність секторальних правил (енергетика, транспорт, ЖКГ);
- недооцінка обов'язку нотифікації на місцевому рівні;
- ризики кумуляції різних інструментів підтримки;
- обмеженість аналітичних ресурсів для глибоких ex-post оцінок [1; 2; 10].

Український механізм контролю та моніторингу державної допомоги загалом відтворює європейську логіку, однак стикається з низкою системних вузьких місць. По-перше, зберігається фрагментарність секторальних режимів (енергетика, транспорт, ЖКГ), де спеціальні акти допускають преференції без належної перевірки «вибіркості» та впливу на конкуренцію; це породжує ризик «прихованої допомоги» у формі тарифних рішень, гарантій, операцій з активами [1; 2]. По-друге, культура нотифікації на місцевому рівні ще формується: органи місцевого самоврядування не завжди ідентифікують допомогу, маскуючи її як «розвиткові програми» або «соціальні проекти» [2]. По-третє, процесуальні стандарти (строки, право бути вислуханим, достатність обґрунтування) виконуються нерівномірно, що ускладнює подальший судовий контроль [2; 10]. По-четверте, існують прогалини у прозорості та кумуляції: дані про бенефіціарів і суми інколи подаються неструктуровано, що заважає простежити сумарний обсяг підтримки й перевірити правила de

minimis [6; 8]. Нарешті, обмеженість аналітичних ресурсів стримує поглиблені ex post-оцінки й перевірку ринковості операцій держави за критеріями інвестора/кредитора [2; 7].

Право ЄС пропонує три опорні блоки: процедура, матеріальні критерії, прозорість та оцінювання. Процедурно діють ст. 107–109 ДФЄС та Регламент 2015/1589, які задають формати попереднього розгляду, поглибленого провадження, права сторін і recovery [4; 5; 9]. Матеріально діє GBER – загальний регламент про групові винятки, що звільняє типові категорії допомоги (регіональна, МСП, НДДКР, довкілля, навчання) від попереднього погодження за умов дотримання чітких порогів і індикаторів необхідності та пропорційності [6; 7]. Для дуже малих сум застосовується режим de minimis, який уніфікує ліміти та правила кумуляції [13]. Окрема лінія – SGEI: рішення 2012/21/ЄС і Рамка СЗЕІ встановлюють умови компенсацій за послуги загального економічного інтересу та кореспондують критеріям Altmark щодо договору, параметрів компенсації та ефективності провайдера [12; 14; 15].

Методологічно ключовими сьогодні є тести МЕОР/МЕІР (ринкового інвестора/кредитора) і гарантій: якщо держава діє як приватний учасник ринку, переваги немає; якщо умови нетипові для ринку – наявний елемент допомоги [7; 16; 17]. ЄК послідовно вимагає прозорість (портали, відкриті дані, State Aid Scoreboard) і ex post-оцінювання великих схем (evaluation plans), що дає змогу коригувати дизайн підтримки й уникати витіснення ефективних конкурентів [8; 11]. Гнучкі «кризові» рамки (на кшталт ТСТФ для зеленої трансформації та енергетичної безпеки) показують, як зберегти баланс між легітимною метою і мінімізацією викривлень у виняткових умовах [19].

Для України імплементаційні пріоритети впливають безпосередньо з цієї архітектури: розвиток блок-винятків, уніфікація тестів ринковості, обов'язкові плани оцінювання для значущих схем, цифрова прозорість і контроль кумуляції.

Виходячи із вищевикладеного, можна запропонувати певні пропозиції щодо вдо-

сконалення адміністративно-правового забезпечення державної допомоги для запобігання викривленням конкуренції:

1. Кодифікувати тести в підзаконних актах АМКУ:

- чек-листи «вибірковість/економічна перевага/вплив на конкуренцію»;
- короткі МЕОР-гайдлайни для операцій з капіталом, боргом і активами;
- стандартизовані матриці пропорційності (ціль → провал ринку → інструмент → мінімально достатній обсяг) [6; 7; 16].

2. Розширити «український GBER-підхід»: затвердити типові категорії допомоги (МСП, НДДКР, енергоефективність, навчання, регіональний розвиток) із порогами, індикаторами та вимогами до оцінювання, що звільняє від індивідуального погодження за умови дотримання критеріїв [6].

3. Посилити режим «de minimis» і контроль кумуляції: єдиний реєстр «de minimis» з автоматичною перевіркою лімітів і попередженнями при наданні нової підтримки [13].

4. Запровадити обов'язкові плани ex post-оцінювання для схем понад визначений бюджетний поріг: KPI (додатковість інвестицій, інноваційний ефект, продуктивність, ціни/частки ринку), часові віхи, методики контрфактичного аналізу, вимога публічного звіту [8; 11].

5. Уніфікувати SGEI-контракти: типові завдання, параметри компенсації, механізми ефективності та «claw-back»; формально вбудувати критерії Altmark у національні акти про СЗЕІ [12; 14; 15].

6. Вдосконалити процедурні гарантії та судовий контроль: деталізувати в регламентах АМКУ строки, формат слухань, обов'язок мотивування та публікації скорочених рішень; розробити «дорожню карту» для адміністративних судів щодо стандартів перевірки рішень у справах про допомогу [5; 10].

7. Впроваджувати цифровізацію прозорості: відкрита API-платформа реєстру державної допомоги (бюджет, бенефіціари, інструмент, підстава, умови, оцінка впливу), інтеграція з порталами закупівель і місцевих бюджетів; дашборди для контролю кумуляції й концентрації за секторами [8; 11].

8. Сприяти секторальній гармонізації: у спеціальних законах (енергетика, транспорт, ЖКГ) вбудувати «клаузули сумісності» – прямі відсилки до критеріїв допомоги, обов'язок попередньої оцінки та нотифікації [1; 2].

9. Підвищити інституційну спроможність АМКУ: посилення аналітичного блоку (економісти конкуренції), створення підрозділу ex post-оцінювання, постійні pre-notification clinics з надавачами, методичні рекомендації й тренінги для ОМС [2].

10. Розбудовувати комунікаційну політику: короткі посібники «Що є державною допомогою?», публічні кейс-бріфи з поясненням логіки рішень, регулярні звіти «уроки з практики» за секторами, щоб підвищити передбачуваність застосування права [2; 10].

Підсумовуючи, слід наголосити, що система контролю та моніторингу державної допомоги в Україні перебуває у процесі становлення й модернізації відповідно до європейських стандартів. Вона вже містить основні елементи правового механізму, зокрема процедурні гарантії, повноваження АМКУ та регламентовану систему повідомлення і погодження. Водночас зберігаються проблеми фрагментарності, нестачі прозорості та обмеженої інституційної спроможності, які ускладнюють ефективне запобігання викривленням конкуренції. Саме тому наукове осмислення й адаптація європейського досвіду набувають вирішального значення для оптимізації української моделі державної допомоги та забезпечення сталого розвитку економіки.

Висновки і пропозиції. Проведене в рамках статті дослідження дало змогу окреслити комплекс адміністративно-правових аспектів контролю та моніторингу державної допомоги як інструменту конкурентної політики України. Встановлено, що державна допомога є специфічною формою втручання у ринкові процеси, яка поєднує потенціал для стимулювання розвитку з ризиками викривлення конкуренції. Її юридична природа визначається через сукупність ознак – використання публічних ресурсів, вибірковість, надання економічної переваги та вплив на конкурентні відносини. У цьому полягає подвій-

ність феномену: вона може бути як чинником інновацій, регіонального розвитку, соціальної стабільності, так і джерелом нерівності на ринку та неефективного розподілу ресурсів.

Аналіз видів державної допомоги показав, що кожна форма підтримки – субсидії, податкові пільги, кредити чи гарантії – здатна мати як позитивні, так і негативні ефекти. Позитивний аспект проявляється у подоланні провалів ринку, розвитку стратегічних галузей та інтеграції до європейського економічного простору. Натомість негативним наслідком є утримання неефективних підприємств, посилення монополізації або створення бар'єрів для нових учасників. Отже, критично важливим є не стільки сам факт надання допомоги, скільки дотримання критеріїв її допустимості та пропорційності.

Дослідження процедурних механізмів виявило, що ключова роль у контролі належить Антимонопольному комітетові України. Його повноваження охоплюють погодження нових заходів, моніторинг діючих програм, здійснення перевірок та застосування приписів про повернення незаконної допомоги. Водночас ефективність цього механізму знижується через недостатнє усвідомлення обов'язку нотифікації надавачами, формальний характер багатьох повідомлень, а також обмеженість ресурсів для проведення глибокого аналізу.

Особливе значення має моніторинг ефективності державної допомоги. В Україні він лише набирає обертів і часто обмежується формальним звітуванням без повноцінної оцінки результатів. Європейська практика свідчить, що саме ex post-оцінювання дозволяє скоригувати програми підтримки, визначити їхній фактичний вплив на ринки та уникнути негативних наслідків для конкуренції. Для України актуальним завданням є розробка чітких методик оцінювання та запровадження індикаторів ефективності, які б забезпечували вимірюваність суспільного ефекту.

Виявлено низку адміністративно-правових проблем: прогалини у секторальному регулюванні, слабка координація між органами влади, відсутність уніфіко-

ваних критеріїв кваліфікації, обмежена прозорість інформації про бенефіціарів, а також недостатній рівень судового контролю. Такі вади створюють ризик надання прихованої чи надмірної підтримки, що суперечить принципам рівності суб'єктів господарювання.

Європейський досвід демонструє значний потенціал для вдосконалення національної системи. У праві ЄС сформовано багаторівневий механізм: процедурні регламенти, блокові винятки, режим *de minimis*, спеціальні рамки для послуг загального економічного інтересу. Важливою складовою є прозорість – створення відкритих баз даних і дашбордів, що дозволяють громадянськості та конкурентам контролювати ситуацію. Також суттєву роль відіграють судові рішення, які формують стандарти застосування принципів пропорційності та легітимних очікувань.

Узагальнюючи результати, можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, контроль державної допомоги є невід'ємним елементом конкурентної політики, без якого неможливо забезпечити рівні умови на ринку. По-друге, ефективність такого контролю залежить від поєднання чітких адміністративних процедур із глибоким економічним аналізом, що дозволяє оцінити фактичний вплив допомоги. По-третє, національна система контролю потребує вдосконалення в напрямі прозорості, цифровізації та гармонізації із правом ЄС. По-четверте, інтеграція європейських методик – блок-винятків, *ex post*-оцінювання, критеріїв ринкового інвестора – є стратегічною передумовою модернізації українського підходу.

Таким чином, формування дієвої системи адміністративно-правового контролю й моніторингу державної допомоги в Україні є важливим кроком на шляху до побудови конкурентоспроможної економіки та забезпечення інтеграції до єдиного європейського ринку. Лише за умов прозорості, пропорційності та верховенства права державна допомога зможе виконувати свою соціально-економічну функцію, не створюючи викривлень конкуренції.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 № 1555-VII. *Відомості Вер-*

ховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1172.

2. Антимонопольний комітет України. Річні звіти та методичні рекомендації з питань державної допомоги. Київ: АМКУ, 2015–2024.
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
4. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957. Офіційний журнал ЄС. 2012. С 326.
5. Regulation (EU) 2015/1589 of 13 July 2015 laying down detailed rules for the application of Article 108 TFEU. *Official Journal of the EU*. 2015. L 248. P. 9–29.
6. Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market. *Official Journal of the EU*. 2014. L 187. P. 1–78.
7. Communication from the Commission on the notion of State aid as referred to in Article 107(1) TFEU. *Official Journal of the EU*. 2016. C 262. P. 1–50.
8. Communication from the Commission on Transparency of State Aid measures. *Official Journal of the EU*. 2014. C 198. P. 30–43.
9. Commission Notice on the recovery of unlawful and incompatible State aid. *Official Journal of the EU*. 2019. C 247. P. 1–23.
10. Антимонопольний комітет України. Огляд практики у справах про державну допомогу. Київ: АМКУ, 2020–2024.
11. European Commission. State Aid Scoreboard 2015–2023. Brussels: European Commission, 2023.
12. Case C-280/00 Altmark Trans GmbH and Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH. Reports of Cases. 2003. P. I-7747.
13. Commission Regulation (EU) No 1407/2013 of 18 December 2013 on *de minimis* aid. *Official Journal of the EU*. 2013. L 352. P. 1–8.
14. Commission Decision 2012/21/EU on the application of Article 106(2) TFEU to State aid in the form of public service compensation. *Official Journal of the EU*. 2012. L 7. P. 3–10.
15. European Union. EU Framework for State aid in the form of public service compensation. *Official Journal of the EU*. 2012. C 8. P. 15–22.
16. Communication from the Commission on the application of Articles 92 and 93 of the Treaty to public authorities' holdings.

- Official Journal of the EU*. 1993. C 307. P. 3–9.
17. Commission Notice on the application of Articles 87 and 88 of the EC Treaty to State aid in the form of guarantees. *Official Journal of the EU*. 2008. C 155. P. 10–22.
18. European Commission. Temporary Crisis and Transition Framework for State aid measures to support the economy (TCTF). Brussels: European Commission, 2023.

Braslavets Ya. Yu. Administrative and legal aspects of control and monitoring of state aid to prevent distortion of competition

The article is devoted to the study of the administrative and legal aspects of state aid control and monitoring in Ukraine as an essential tool for preventing distortions of competition. The legal nature of state aid is analyzed, its concept and features are defined, and the main types of aid and their impact on the competitive environment are characterized. The administrative and legal specifics of qualifying state aid as compatible or incompatible are outlined, along with the procedural stages of notification and approval of support measures. Special attention is paid to the role of the Antimonopoly Committee of Ukraine in the control system, its powers, as well as the problems of law enforcement practice, including the fragmentation of sectoral legislation, the low level of notification culture, limited data transparency, and insufficient institutional capacity.

The article examines the European experience of regulating state aid, in particular the provisions of the Treaty on the Functioning of the EU, procedural regulations, block exemptions, the de minimis regime, and approaches to compensating services of general economic interest. It is shown that EU practice is based on a combination of formal criteria and an "effects-based" approach, which provides for the assessment of the actual impact of aid on the market, as well as on transparency and mandatory ex post evaluation of program effectiveness.

Based on the results of the study, proposals are formulated to improve the Ukrainian model of state aid control. Among them are the development of block exemptions, unification of market economy tests, creation of a unified de minimis register, introduction of mandatory evaluation plans for significant aid schemes, digitalization of procedures, and strengthening the institutional capacity of the Antimonopoly Committee. It is concluded that effective control of state aid is a prerequisite for building a competitive environment and ensuring Ukraine's integration into the European economic space.

Key words: state aid; competition; Antimonopoly Committee of Ukraine; administrative and legal control; monitoring; European Union; transparency.